

<https://doi.org/10.18485/primling.2021.22.5>

028:376.32-056.262

Originalni naučni rad

Primljen: 21.07.2021.

Prihvaćen: 14.09.2021.

**Dunja Stekić, Marijana Veselinović,
Milja Zec, Milkica Marjanović**

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu
OŠ Branislav Nušić, Beograd
OŠ Nada Purić, Valjevo

TAKTILNE SLIKOVNICE ZA SLEPU DECU – OSVRT NA ZNAČAJ ZA RANU PISMENOST

Sažetak: Rana pismenost predstavlja veštine i znanja povezane sa opismenjanjem koje dete usvaja od ranog uzrasta, pre formalnog obrazovanja. Aktivnosti koje podsticajno utiču na njihov razvoj su, pretežno, vezane sa upotrebom slikovnica koje predstavljaju prvu knjigu sa kojom se dete sreće, bez obzira da li je u pitanju dete tipične populacije ili slepo dete. Sadržaji taktilne slikovnice su redukovani i prikazani reljefno, u skladu sa detetovim načinom funkcionisanja. Cilj ovoga rada je da upoznamo javnost sa pojmom i značajem taktilne slikovnice za ranu pismenost, da istaknemo preporuke za njeno pravljenje, ali i da se osvrnemo na razloge njihove nedostupnosti slepoj ili slabovidnoj deci i njihovim roditeljima.

Ključne reči: rana pismenost, slepa deca, taktilne slikovnice

1. Uvod

Rana pismenost se razvija u najranijem uzrastu i obuhvata savladavanje veština koje su potrebne za usvajanje čitanja i pisanja. Razvoj ovih veština počinje već tokom prve godine detetovog života pa sve do polaska u školu, a obuhvata razvoj fonološke svesnosti, razvijanje rečnika i sposobnosti pripovedanja, buđenje zainteresovanosti za pisani materijal, podsticaj razvoja koncepata o pisanim materijalima, prepoznavanje i imenovanje određenih slova, a nakon toga i razvoj sposobnosti čitanja i pisanja (Kosović, 2021). Može se razvijati i iz dečijeg iskustva putem

verbalne komunikacije i kroz socijalne interakcije, ali se najviše razvija putem pisane reči (Dunst et al., 2006).

Za podsticanje razvoja rane pismenosti najbitniju ulogu imaju slikovnice i roditelji. Slikovnica je prva knjiga sa kojom se dete sreće i čiji su glavni delovi slika i reč spojeni u celinu. Postoji nekoliko vrsta slikovnica, ali samo neke od njih imaju ulogu u podsticanju rane pismenosti i govorno-jezičkog razvoja. Kroz čitanje slikovnica dete se izlaže pisanom i oslikanom sadržaju, uči kako da povezuje tekst sa slikama, uviđa vezu između glasa i slova, razliku između malih i velikih slova, uči da prati red tokom čitanja, itd. (Kosović, 2021).

Deca tipične populacije bivaju izložena crnom tisku i pisanim materijalima svakodnevno, primećuju ga i eksperimentišu sa njim (Jablan, 2016), a imaju i priliku da manipulišu knjigama i slikovnicama. Međutim, deca sa oštećenjem vida, konkretno slepa i slabovida deca, zbog nedostatka ili smanjene vizuelne percepcije, imaju manje prilika za učestvovanje u takvim aktivnostima. Kod velikog broja slepe i slabovide dece zapaženo je kašnjenje u mnogim razvojnim domenima, pa roditelji svoje vreme i pažnju fokusiraju na mnogobrojne preglede kod lekara i defektologa. Vrlo često se dešava i da roditelji ne prihvataju detetove smetnje u razvoju, i nove neočekivane životne okolnosti, pa se veštine rane pismenosti ostavljaju po strani (Bilić, 2021).

U ovom radu pokušaćemo da istaknemo značaj taktilnih slikovnica za slepu decu i njihov uticaj na razvoj mnogobrojnih veština koje su potrebne detetu za opismenjavanje, a i kasnije za samostalan život. Osvrnućemo se i na preporuke i načine pravljenja taktilnih slikovnica i priložićemo slike kako bi čitaocima bilo jasnije kako one izgledaju. Takođe ćemo se usmeriti na problematiku nedostatka taktilnih slikovnica u našoj zemlji, ali i u zemljama u regionu i samim tim pokušaćemo da razmotrimo uzroke tog problema.

2. Slepo dete i taktilne slikovnice

Jedan od glavnih preduslova kako bi slepo dete bilo uključeno u svoj socijalni milje, tokom odrastanja, jeste da ima razvijenu sposobnost efikasne komunikacije putem pisane reči (Brajevog pisma) pa bi roditeljima i vaspitačima dece sa ovom vrstom smetnje u razvoju trebalo istaći značaj aktivnosti koje podstiču ranu pismenost. Ne sme se zaboraviti činjenica da razvoj određenih veština rane pismenosti samo kroz verbalnu

komunikaciju u nekom trenutku može dovesti do učestale pojave među slepom decom – verbalizma tj. do usvajanja reči koje slepa deca koriste bez njihovog konceptualnog razumevanja (npr. *nebo je plavo, list je zelen*). Stoga ne treba usvajati ove veštine samo tim putem već treba uvesti svakodnevno korišćenje taktilnih slikovnica, čiji je tekst odštampan na Brajevom pismu i čije su slike prikazane reljefno.

Kako bi se razumela uloga i značaj taktilnih slikovnica u ovom razvojnom domenu kod slepe dece, treba znati da osobe tipične populacije preko čula vida primaju preko 80% informacija i da se sa slikama i prikazima susreću u svakom momentu, svakodnevno. Iako je slepo dete svesno postojanja primarno vizuelnog sveta, u verbalnom iskustvu ono ima znanje da postoje slike i slikovni prikazi sveta, međutim ono to nema u praktičnom iskustvu. Jaz između verbalnog i praktičnog životnog iskustva premošćuje upravo taktilna slikovnica. Pomoću njih slepoj deci je omogućeno da sagledaju apstraktne pojmove, relacije, i perspektive (npr. nebeska tela i raspored planeta, vremenske prilike, srazmerne veličine nečega što se ne može taktilno percipirati kao što je kuća, visoko drvo, telefonska žica...) (Šupe, 2013). Korišćenje ove vrste materijala podstiče kognitivni razvoj (Lewis, 2003; Šupe, 2013), kao i kod dece tipične populacije, utiče na razvoj pamćenja, motoričkih sposobnosti, a takođe utiče i na jačanje odnosa sa odraslima koji čitaju sa decom, podstiče razvoj taktilnih funkcija i veštine orijentacije na knjizi i još mnogobrojne sposobnosti koje će detetu biti potrebne za kasniji samostalan i ispunjen život (Theurel et al., 2013). Takođe, korišćenje slikovnica ima ulogu i u savladavanju prostornih, vremenskih i matematičkih pojmova, ali i u jačanju socijalnih, perceptivnih, govornih i kontekstualnih sposobnosti (Lewis i Tolla, 2003), kao i u usvajanju praktičnih životnih veština. Tako na primer, dete od dve godine, koje je koristilo slikovnicu u kojoj je bila prikazana torba koja se zatvara i otvara, ume u realnoj situaciji da otvori torbu i stavi nešto u nju (Lewis i Tolla, 2003).

Dobra, kvalitetna slikovnica treba da prenosi poruku koja će deci ostati u sećanju (Klarić, 2016), ali i koja će mu služiti kao osnova za dalja učenja. Zbog toga ona u sebi mora imati sadržaje koji decu motivišu za njeno korišćenje, koji privlače, zadržavaju pažnju, ali treba da sadrži i različite materijale, teksture i bordure koje će uticati na razvoj taktilnih veština neophodnih za usvajanje Brajevog pisma (Wright, 2008). Taktilne slikovnice, iako imaju istu, pa i dodatnu ulogu, kao i slikovnice na crnom tisku, imaju sadržaje (reljefni tekst i slike) koji su drugačije prikazani (Czerwińska, 2015). Sadržaj u njima treba da bude pažljivo odabran. Ne treba puko prevesti tekst i slike u reljefnu formu, već zbog složenosti tak-

tilnog čitanja, treba preneti samo suštinu oba sadržaja bez suvišnih detalja koji će zbuniti dete. Ukoliko se prikazuje kuća, treba prikazati samo najbitnije delove tj. zidove, krov, vrata, prozore i dimnjak, bez, na primer, zavesa na prozoru i krova punog crepa. Detalji treba da budu prikazani iz jedne perspektive, samo sprema ili sa strane. Sve to govori da slike i tekst mora da osmisli i prilagodi neko ko razume svet slepe dece i njihov način percepcije sveta i shvatanja konteksta (Norman, 2003) i ko razume kako da deci približi informacije i koncepte jer je čitanje putem dodira mnogo sporije od vizuelnog čitanja i nije simultano. To znači da slepa deca mnogo sporije percipiraju ilustracije i treba im vremena da povežu sve delove u celinu (Sköld, 2007). U istraživanju Teurela i sar. (Theurel et al., 2013) dokazano je da se u taktilnim slikovnicama najlakše percipiraju i tumače ilustracije sa dobrom teksturom (sa različitim materijalima i površinama), u odnosu na čitanje slika koje su prikazane samo odignutim linijama. Sem reljefnih prikaza ne smemo zanemariti ni prisustvo sadržinskog teksta koji je u ova-kvoj knjizi prikazan na Brajevom pismu pomoću kog se dete upoznaje sa pismom (ali ga ne čita) ili na uvećanom crnom tisku, ukoliko je u pitanju dete koje koristi i vizuelni i taktilni stimulus i ukoliko je kandidat za dvostruku pismenost (Šupe, 2011), ali ćemo to ostaviti za neki drugi osvrt.

Već je pomenuto koliku važnost za slepu decu ima izlaganje taktilnim slikovnicama kako bi usvojili veštine rane pismenosti i pripremili se za kasnije, zahtevnije usvajanje čitanja i pisanja Brajevog pisma (Bilić, 2021). Međutim, iako nam je to jasno, često su roditeljima i deci ovi vaspitno-obrazovni materijali nedostupni jer se proizvode u malim količina i imaju izuzetno visoku cenu, a neki roditelji ni ne znaju da ova vrsta knjiga postoji.

U želji da saznamo da li su odrasle slepe osobe imale pristup taktilnim slikovnicama tokom svog predškolskog obrazovanja i čemu su ih one naučile, kontaktirali smo 15 osoba sa oštećenjem vida uzrasta između 28 i 35 godina. Kroz intervju smo došli do saznanja da je samo par njih išlo u predškolsko odeljenje u školu za slepu decu "Veljko Ramadanović", nekolicina je išla u redovan vrtić i najveći broj njih nije pohađao predškolsku ustanovu. Ono što je bilo iznenađujuće je činjenica da slepe osobe koje su pohađale predškolsko odeljenje u školi za slepe nisu imale kontakta sa taktilnim slikovnicama, niti sa bilo kakvim knjigama sa reljefnim prikazima. Takođe, slepe osobe koju su pohađale redovne predškolske ustanove nisu imale pristup toj vrsti materijala. U suštini je svim sagovornicima bilo nepoznato i nejasno kako izgledaju taktilne slikovnice i čemu služe, a većini je jedina asocijacija pri pomenu taktilnih slikovnica bila bukvar sa kojim su se susreli tek u prvom razredu.

Sada se postavlja pitanje da li u školi za slepe u predškolskom odeljenju postoji ova vrsta materijala ili ne, i ako postoji zašto tadašnja deca nisu imala pristup njima? Za redovne predškolske ustanove je negde i razumljivo da možda nisu bili upućeni kako da prilagode ili naprave materijale koji odgovaraju deci sa oštećenjem vida, s obzirom da tada inkluzija nije još uhvatila zamaha u našoj zemlji. Na postojeće nedoumice se nadovezuje i pitanje kako su onda sagovornici imali podršku u razvoju govorno-jezičkog domena, fine motorike i taktilnih veština koje su im bile neophodne za usvajanje Brajevog pisma. Zbog toga smo ih pitali da li su im vaspitači ili roditelji i staratelji čitali priče i pesmice ili puštali audio zapise istih. Odgovori su uglavnom bili pozitivni. Tokom tog razgovora je nekoliko sagovornika izjavilo da im se u sećanju nalazi da im mnogi pojmovi i predstave, koji su bili deo priča, nisu bili jasni, da nisu mogli da zamisle određene scene i da su tek nakon polaska u prvi razred i sa aktivnim korišćenjem obrazovnih taktilnih materijala shvatili kako određeni pojmovi izgledaju. Ono što kroz razgovor sa njima nismo mogli da zaključimo je kako je tekao tok razvoja fonološke svesti, kako su se razvijali koncepti i predstave, kao i svest o knjigama kao obrazovnom materijalu.

Podaci dobijeni ovim intervjuom nam skreću pažnju na značaj i neophodnost edukacije roditelja i vaspitača o načinu podsticanja razvoja određenih segmenata razvoja. Trebalo je i treba pružiti znanje i informacije odraslim osobama koji rade sa slepom decom kako mogu da podstaknu razvoj rečnika, govora, koncepata i perspektiva. Trebalo im je, a pretpostavljamo da treba i dalje, predstaviti strategije kojim se podstiču veštine rane pismenosti kod slepe dece. Pomenute strategije se odnose na razvoj sposobnosti roditelja i vaspitača da podstaknu dete da istražuje i ispituje određene koncepte, da pronađu način kako da zajedno čitaju ono što decu primarno interesuje (npr. roditelji čitaju tekst, dete prati reljefne ilustracije). Zatim treba ih informisati da u radu sa slepom decu treba koristiti predvidljive reči, kratke i jednostavne rečenice koje omogućavaju deci lagodno praćenje radnje. Takođe, treba da imaju razvijenu sposobnosti da prilikom prilagođavanja knjiga, ukoliko to sami rade, skrate tekst i oblikuju ga tako da bude u formi rime kako bi ga deca lakše zapamtila. Sve prethodno pomenuto ima za cilj osveščivanje šire javnosti da slepa deca, uzrasta od rođenja do polaska u školu, treba da usvajaju veštine rane pismenosti kao i deca tipične populacije. Razmišljajući o svemu tome, ne treba skrajnuti sa uma da i deca sa ovom vrstom smetnje u razvoju imaju pravo na to da budu aktivni čitaoci raznovrsne literature, a ne samo pasiv-

ni slušaoci. Da bi to bilo ostvarivo potrebna su im sredstva, u vidu taktilnih slikovnica (Norman, 2003) bez obzira na problematiku njihove izrade, dostupnost i nabavku, kao i obučeni vaspitači i roditelji ili staratelji koji će ih u tom procesu podržati i podsticati.

3. Taktilne slikovnice – razlozi nedostupnosti

Široko je poznato da u svetu vlada nedostatak taktilnih slikovnica za predškolsku decu, iako se konstantno ističe njihov značaj. Retkost slikovnica nije problem samo kod nas u regionu već i u celom svetu (Šupe, 2011), ali neke zemlje već odavno aktivno rade na unapređenju ovih vaspitno-obrazovnih materijala. Na primer, u Švedskoj se aktivno od 1992. godine proizvode taktilne i audio slikovnice za decu sa oštećenjem vida od rođenja do sedme godine, a u poslednjoj deceniji autori slikovnica su dodali stimulus u sadržaj u vidu mirisa koji je karakterističan za neki prikaz (Sköld, 2007). Zatim, Ujedinjeno Kraljevstvo od 2000. godine aktivno proizvodi taktilne slikovnice i radi na njihovom unapređenju. Na početku su preplepljivali foliju na kojoj je otkucan sadržaj na Brajevom pismu preko teksta na crnom tisku kako bi deca i roditelji zajedno čitali, ali te knjige nisu sadržale slike. Zatim su počeli da prave redukovane sadržaje u koje su uključili raznovrsne materijale i tekture. U našem regionu, jedini podaci koji su pronađeni vezano za taktilne slikovnice su iz Hrvatske. Ova zemlja aktivno radi na razvoju ovih materijala i od '80-ih godina prošlog veka ih proizvode i prosleđuju roditeljima dece sa oštećenjem vida (Vivoda, 2019). Pretraživanjem literature nismo došli do podataka u vezi dostupnosti i proizvodnje taktilnih slikovnica kod nas. Međutim, kroz razgovor sa jednom zasposlenom osobom sa oštećenjem vida koja radi u Biblioteci Saveza slepih grada Beograda, dobili smo informaciju da u Biblioteci ne postoji nijedna taktilna slikovnica, niti da se neko od roditelja slepe dece uopšte interesuje za njih. Saznali smo da je razlog to što taktilne slikovnice nema ko da pravi, a fabrička proizvodnja je izuzetno skupa za šta Biblioteka nema finansijskih resursa. Nažalost, nismo uspeli da dobijemo informacije da li u školi za slepe u Beogradu postoje slikovnice, ali se nadamo da je odgovor pozitivan.

Prethodno pomenuti razlog nedostatka slikovnica je pronađen i tokom pretrage literature. Sem kod nas, i u svetu jedan od najvećih razloga nedostupnosti slikovnica je njihova visoka cena (Ripley, 2007). Razlog toga je složenost izrade jer se slikovnice ne mogu praviti fabrički,

što zahteva malu proizvodnju i veliki broj raznovrsnih materijala. Zatim, visokoj ceni doprinosi i to što je tržište malo (Klarić, 2016; Šupe, 2011). Na primer: cena slikovnice za decu tipične populacije u Hrvatskoj je 50 kuna (780,84 dinara), a cena taktilne slikovnice je čak 400 kuna (6.246,74 dinara) (Šupe, 2013). Takođe, još jedan problem vezan za nedostatak ovih materijala je to što postoji mali broj stručnjaka koji se bavi njihovom izradom (Klarić, 2016). Često se dešava da se roditelji na internetu raspitaju i da sami prave slikovnice, a postoji i određen broj vaspitača koji rade u inkluzivnoj grupi pa se upuste u njihovo pravljenje. Međutim, autori Marfi i saradnici (Murphy et al., 2008) u svom istraživanju, u kojem su učestvovali vaspitači slepe dece koji su pravili taktilne slikovnice, navode da su u većini slučajeva koristili materijale koji ne odgovaraju specifičnim potrebama dece sa oštećenjem vida i koristili su ono što im je bilo dostupno. Svakako je vredno pohvale to što određen broj roditelja i vaspitača ulaže trud u proizvodnju taktilnih slikovnica, ali ne smemo zaboraviti da im je pre tog procesa prvo neophodno pružiti znanje o načinu funkcionisanja i usvajanju znanja slepe dece, a onda im pružiti konkretne informacije i uputstva kako to da urade. Svakako, neisplativost fabričke proizvodnje taktilnih slikovnica ne sme da bude izgovor za njihovu nedostupnost jer su slepa deca jedan veliki deo naše populacije, a važno je istaći da u Republici Srbiji ima nešto preko 12 000 osoba sa oštećenjem vida svih uzrasta (<https://savezslepih.org.rs/>) i treba da imaju pristup svim materijalima kao i pripadnici tipične populacije. Zbog toga ćemo u narednom odeljku rada prikazati preporuke i savete za pravljenje taktilnih slikovnica koje je zvanično izdala Prva dječija knjižnica za djecu sa oštećenjem vida (<http://web1.os-pecine-ri.skole.hr>) iz Hrvatske kako bi odrasle osobe koje su u kontaktu sa slepom decom mogle da podstiču postepen i kompletan razvoj rane pismenosti. Na kraju ćemo priložiti nekoliko različitih primera taktilnih slikovnica i kako bi njihove strane trebalo da izgledaju u nadi da će ovi saveti, preporuke i ideje doći do roditelja i vaspitača slepe dece, kako bi se omogućio neophodan razvoj veština rane pismenosti.

4. Preporuke za izradu taktilnih slikovnica

Ukoliko se odrasle osobe koje rade sa slepom decom odluče za samostalno pravljenje taktilne slikovnice, trebalo bi da isprate sledeće savete i preporuke za njihovu izradu.

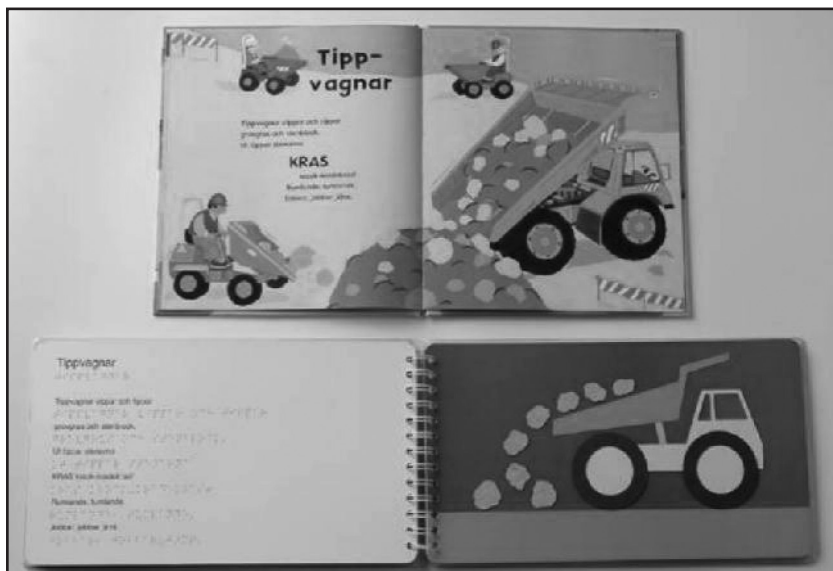
1) **Preporuke u vezi formata slikovnica:** stranice slikovnice treba da budu krute i čvrsto povezane spiralom kako bi se stranice ravno otvarale, a broj i veličina stranica treba da bude u skladu sa detetovim godinama (početi s 5-6 stranica za najmlađu decu da bi se broj, s uzrastom kom se preporučuje, postupno povećao i početi sa slikovnicom dimenzija 15x15cm, pa napredovati prema 20x20, 25x25, 21x29.7). Ono što ne treba zaboraviti je da slikovnica mora biti sigurna i bezbedna što znači da treba izbegavati postavljanje oštih predmeta, otrovnih materijala, malih predmeta koji mogu otpasti ili se slomiti. Ali se mogu koristiti, na primer, dugmad i materijali koji su čvrsto pričvršćeni za stranicu.

2) **Preporuke u vezi izgleda stranice slikovnice:** donja ili gornja strana svake stranice treba da bude označena kako bi se dete lakše orijentisalo u knjizi, dok bi tekst trebalo da bude na jednoj strani slikovnice, a ilustracija/slika na drugoj. Takođe, tekst u slikovnici mora biti napisan na Brajevom pismu i na uvećanom crnom tisku (npr. Arial 24, zbog kandidata za dvostruku pismenost).

3) **Preporuke u vezi sadržaja slikovnice:** priča koja se nalazi u slikovnici bi trebalo da bude jednostavna za praćenje, a ilustracije/slike treba da prikažu samo suštinu i da budu jednostavne, jasne i da se odnose na bitan deo priče. Zatim, u prvim slikovnicama slike i priče treba da budu u vezi svakodnevnog života i da se postepeno uslozjavaju sa detetovim napredovanjem i usvajanjem veština rane pismenosti kako bi pred kraj predškolskog obrazovanja prikazivale apstraktne koncepte i situacije. Na stranici prve slikovnice trebalo bi da se nalazi jedan mali predmet ili nekoliko manjih predmeta iste vrste, a dobro bi bilo koristiti čičak trake i njom pričvršćivati predmete. Bitnu stavku tokom izrade taktilne slikovnice predstavljaju prikazi koji ne smeju biti zasićeni mnogim detaljima i među kojima treba ostaviti dovoljno prostora i izbegavati preklapanje, ako se na jednoj stranici prikazuje više ilustracija. Takođe, ukoliko se lik priče pojavljuje više puta, njegove karakteristike uvek moraju biti iste. Na kraju, trebalo bi angažovati sva čula korišćenjem slikovnice i koristiti multisenzorne materijale koji stimulišu čulo dodira, vida, sluha i mirisa (<http://web1.os-pecine-ri.skole.hr>).

Sem prethodno navedenih preporuka, Klarić (Klarić, 2016) i Skold (Sköld, 2007) navode da prilagođene slikovnice treba da sadrže tekst koji je napisan u rimu, i to na Brajevom pismu i crnom tisku, kako bi slepa deca i roditelji ili vršanjci bez oštećenja vida zajedno čitali.

5. Primeri stranica taktilnih slikovnica

Slika 1 – Prikaz prilagođene slikovnice (Sköld, 2007)

Slika 2 – Ručno pravljená slikovnica na temu Vesnici proleća (sa leve strane tekst na crnom tisku i Brajevom pismu, sa desne strane cvet visibaba u travi) (Perković, 2019)

Slika 3 - Ručno pravljeni slikovnica na temu Vesnici proleća (sa leve strane tekst na crnom tisku i Brajevom pismu, sa desne strane cvet šafrana u travi) (Perković, 2019)

Slika 4 – Ručno pravljeni slikovnica na temu odevnih predmeta (na početku stranice naziv odeće na crnom tisku i Brajevom pismu, na srednjem delu stranice odevni predmeti od originalnih materijala) (Klarić, 2016)

Slika 5 – Ručno pravljen taktilna slikovnica sa pričom „Putovanje mace Lile” (na početku stranice naziv priče na crnom tisku i Brajevom pismu, na srednjem delu stranice prikazana maca sa glavnim detaljima na travi) (Klarić, 2016)

Pregledom primera stranica taktilne slikovnice može se videti da je tekstualni sadržaj prikazan na oba pisma i da je skraćen tako da ono što je suštinsko stane na jednu stranicu. Nazivi pojedinih prikaza su takođe prikazani na oba pisma. Ilustracije/slike su prikazane taktilno i pravljene su od različitih materijala koji donekle podsećaju na teksturu predmeta/biljaka/životinja u realnom životu. Može se primetiti da ni jedna slika nije pretrpana detaljima koji su inače prikazani vrlo distinktivno što je neophodno za efektivnu taktilnu percepciju. Ono što je još od izuzetne važnosti, a na slikama se može videti, jeste to što su stranice ukoričene velikom spiralom koja omogućava da se stranice lagodno okreću i da budu u ravni kada je knjiga otvorena. Takođe se može zapaziti da su korišćene boje koje su približne realnom izgledu prikaza za decu koja mogu da koriste i vizuelno čulo sem taktilnog.

6. Zaključak

Razvoj rane pismenosti predstavlja osnovu i primat za kasnije uspešno opismenjavanje dece bez oštećenja vida i to treba da bude kada su u pitanju i deca sa oštećenjem vida (Newbold, 2000). Slepa deca moraju imati iste mogućnosti za učenje i razvijanje određenih veština kao i deca

bez oštećenja vida, što znači da slikovnice treba da budu dostupne svim roditeljima i svoj deci bez obzira da li su u pitanju slikovnice na crnom tisku ili taktilne slikovnice, a neisplativnost njihove proizvodnje ne sme da bude izgovor za njihovu nedostupnost. Ukoliko nekim roditeljima i vaspitačima nije dostupna njihova nabavka, onda bi trebalo napraviti jedan opšti priručnik sa preporukama, strategijama i idejama za njihovo ručno pravljenje, ali to ne sme da bude trajno rešenje. Krajnje je vreme da se shvati značaj, važnost i uloga ovog obrazovno-vaspitnog materijala za decu sa oštećenjem vida, kao i za njihove roditelje i da ozbiljno, i kao država, poradimo na njihovoj proizvodnji i dostupnosti.

Literatura

Bilić, I. (2021). *Utjecaj cerebralnog oštećenja vida na usvajanje vještine čitanja* [doktorska disertacija, Univerzitet u Zagrebu]. <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf%3A1035/datastream>

Czerwińska, M. (2015). *Early support in the development of blind children by means of a Braille system and tactile books*. Early support for a Child with a Disability in the Polish and International Perspective. 112-130.

Dunst, C. J., Trivette, C. M., Masiello, T., Roper, N., & Robyak, A. (2006). Framework for developing evidence-based early literacy learning practices. *CELL papers*, 1(1), 1-12.

Jablan, B. (2016). *Dete sa oštećenjem vida u školi*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

Klarić, M. (2016). *Taktilna slikovnica na dječjim odjelima narodnih knjižnica*. [doktorska disertacija, Univerzitet u Zagrebu]. http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8625/1/Marina%20Klari%C4%87_Diplomski%20rad_Taktilna%20slikovnica%20na%20dje%C4%8Djim%20odjelima%20narodnih%20knji%C5%BEica

Kosović, L. (2021). *Slikovnica i rana pismenost u jezično-komunikacijskom integriranom kurikulumu* [doktorska disertacija, Univerzitet u Rijeci]. <https://repository.ufri.uniri.hr/islandora/object/ufri%3A934>

Lewis, S., & Tolla, J. (2003). Creating and Using tactile Experience Books for Young Children With Visual Impairments. *Teaching Exceptional Children*, 35(3), 22-28.

Marphy, L. J., Hatton, D., & Ericson, A. K. (2008). Exploring the Early Literacy Practices of Teachers of Infants, Toddlers, and Preschoolers with Visual Impairments. *Journal of Visual Impairments & Blindness*, March, 133-146.

Newbold, S. (2000). Creating literacy opportunities for young blind children. *Foundation for Blind Children*.

Norman, J. (2003). Tactile picture books: their importance for young blind children. *British Journal of Visual Impairment*, 21(3), 111–114.

Perković Sečen, E. (2019). *Knjižnice za slijepu i slabovidnu djecu* [doktorska disertacija, Univerzitet u Rijeci]. <https://www.unirepository.svkri.uniri.hr/islandora/object/ffri%3A2213>

Ripley, M. (2007). Creating a Loans Collection of Books with Tactile Illustrations for Young Children with a Visual Impairment. *Online verfügbar unter <http://archive.ifla.org/IV/ifla73/papers/156-Ripley-en.pdf>, zuletzt geprüft am 11.*

Savez slepih Srbije. (2022, Februar 8). <https://savezslepih.org.rs/>

Sköld, B. C. (2007). Picture books accessible to blind and visually impaired children. *Libraries for the Blind with Libraries for the Children and Young Adults*, 156, 1-9

Smejnice za izradu taktilnih slikovnica. *Prva knjižnica za djecu sa oštećenjem vida*. <http://web1.os-pecine-ri.skole.hr/>

Šupe, T. (2011). Značaj taktilne slikovnice u radu s djetetom oštećena vida. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 17(66), 26-27.

Šupe, T. (2013). Knjižnice za slijepe i slabovidne s posebnim osvrtom na prvu dječju knjižnicu za djecu s oštećenjem vida. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 56(4), 169-178

Theurel, A., Witt, A., Claudet, P., Hatwell, Y., & Gentaz, E. (2013). Tactile Picture Recognition by Early Blind Children: The Effect of Illustration Technique. *Journal of Experimental Psychology*, 19(3), 233-240.

Vivoda, A. (2019). Tactile Picture Books in Art Education in Croatia. *International Journal of Education & the Arts*, 20(22).

Wright, S. (2008). Guide to Designing Tactile Illustration for Childrens books. *American printing house for the blind, Kentucky*.

**Dunja Stekić, Marijana Veselinović,
Milja Zec, Milkica Marjanović**

**TACTILE PICTURE-BOOKS FOR BLIND CHILDREN
– THE IMPORTANCE FOR THEIR EARLY LITERACY DEVELOPMENT**

Summary: Early literacy refers to the skills and knowledge related to literacy that a child acquires from an early age, before formal education. Activities that stimulate their development are mostly related to the use of picture-books that generally represent the first type of books that a child encounters, regardless of whether it is a child of a typical population or a blind child. The contents of the tactile picture book are reduced and displayed in relief, in accordance with the child's way of functioning. The aim of this paper is to raise the awareness about the concept and significance of tactile picture-books, to highlight some of the recommendations for their creation, as well as to look at the reasons for their high unavailability to blind children and their parents.

Key words: early literacy, blind children, tactile picture books